

RASM CHIZISHDA QO'LLANILADIGAN QUROLLAR

*Toshkent Amaliy fanlar universiteti,
"Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va
metodikasi" kafedrası katta o'qituvchi*

Deykanova Ra'no Bakirovna
*Toshkent amaliy fanlar universiteti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi
Yusupjonova Nasiba Dilshod qizi*

Annotatsiya: San'at insoniyat dunyoqarashining o'ziga xos yuksak darajada ifodalanuvchi ko'rinishlaridan biri hisoblanadi. Tasviriy san'at o'zida inson hissiyotlarini, davlatlar va xalqlarning madaniyatini, ularning e'tiqodi, orzu-umidlari va hayotini mujassamlashtira olgan yirik sohalaridan biridir. Jumladan, uning rasm chizish yo'nalishi ham muhim sanaladi. Rassom yoki oddiy kishining ham bu boradagi faoliyati uchun albatta, turli qurollar zarur bo'ladi. Har bir davrda rasm chizish qurollari o'zining yuksalish bosqichini bosib o'tgan.

Kalit so'zlar: qog'oz, qalam, bo'yoq, cho'tka, palitra, molbert, o'chirg'ich, siyoh, ko'mir, pastel.

Biror shakl yoki manzarani yoki odamning obrazini chizmoqchi bo'lgan inson birinchi navbatda rasm chizishda foydalaniladigan qurollarni tanlashi kerak bo'ladi. Bu qurollar san'at asari sifatida yaratiladigan asarning sifatiga, ko'rinishiga va ba'zan ruhiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Har bir rassomning o'ziga xos rasm qurollari bor. Shu sababli hozirgi zamon rasm san'ati va tarixiy an'analarni hisobga olgan holda, rasm chizishda eng ko'p va keng tarqalgan qurollar turlari haqida atroflicha to'xtalish lozim. Rasm chizishda eng avval qog'ozdan foydalaniladi. Qog'oz — rasm chizish uchun eng asosiy va muhim vositalardan biri hisoblanadi. Qog'ozning sifati, qalinligi, rangiga qarab tashqi ko'rinish va rasm ta'sirchanligi ham har xil natijaga olib keladi. Rassomlar oddiy oq qog'ozdan tortib, akvarel qog'ozi, karton, pastel uchun mo'ljallangan qog'ozgacha turli yuzalardan foydalanishadi. Chiziladigan rasmning turi, o'lchami va ishlatiladigan materialga qarab qog'oz tanlash rassomning asosiy masalalaridan biridir [1].

Qalam ham rasm chizishda eng ko'p ishlatiladigan vosita hisoblanadi. Qo'lda chizilgan rasmlar avval ko'pchilik hollarda oddiy qalamda eskiz qilinadi. Garchi uzoq tarixga ega bo'lsa-da, zamonaviy qalamlarning turlari ham juda ko'p: grafit, rangli qalamlar, ko'mir, mexanik qalam va boshqalar. Qalam yordamida nozik chiziqlar, yengil tuslar, to'q va qorong'u soyalarni yaratish mumkin. Qalamdan foydalanish osonligi sababli har bir rassom, ayniqsa yangi boshlayotgan kishilar uchun zaruriy

vositalardan deb qaraladi. Mahsus rasm chizish uchun mo'ljallangan grafit qalamlarning turli qattqlik darajalari bo'ladi va har bir qattqlik o'ziga xos tasvir imkonini beradi [2].

Siyoh va ruchka ham rasm san'ati ijodida keng qo'llaniladi. Siyoh bilan ishlash yaqin tarixda rivojlangan bo'lishiga qaramay, rassomlarning ko'pchiligi uchun chizilgan asarning aniqligi va kontrasti jihatidan, muhim asoslardan sanaladi. Siyohdan foydalanishda metal perolar, yog'ochdan yasalgan ruchkalar, zamonaviy ilg'or texnologiyalar orqali ishlab chiqarilgan maxsus qalamlar keng tarqalgan. Siyoh bilan chizilgan chiziqlar, nuqtalar va joylarni bir biridan farqlash, rasmga kuchli obraz va emotsiyalar baxsh etadi. Bo'yoqlardan foydalanish esa tasvir san'ati tarixining yana bir muhim sahifasidir. Bo'yoq yordamida ajralib turadigan, yorqin va jonli ranglar to'plamini hosil qilib, rasmlarni tabiiy ko'rinishga keltirish mumkin. Bo'yoqlarning o'zi ham turli xilda bo'ladi: akvarel, tempera, guash, moyli bo'yoqlar, akril, rangli markerlar va pastel bo'yoqlar. Har bir bo'yoq turi rasmning silliq, rang-barang, chuqur yoki yengil bo'lishi va hosil qiladigan effektinga qarab tanlanadi. Akvarel bo'yoqlari eng ko'p ishlatiladigan rangli vositalardan biri bo'lib, suv yordamida aralashtiriladi va tasvir silliqqligini oshiradi. Akvarel bo'yoqlar turli tuslarni bir-biriga uyg'unlashtirib, nozik ohanglarni yaratish uchun juda mos keladi. Tempera bo'yoqlari ham qadimdan qo'llanilgan bo'lib, tez quriydi va yorqin ranglarni beradi. Moyli bo'yoqlar esa asosiy rang sifatida chuqur, doimiy va yorqinlik kuchi bilan ajralib turadi. Akril bo'yoqlari esa bu zamonaviy rassomlarning ixtiyorida bo'lib, ularni qog'oz, karton, kanvas yoki yog'och yuzasida ishlatish mumkin va bo'yoq tez quriydi. Guash bo'yoqlar yoki gouash xam sho'r bo'yoqlar toifasiga kiradi, ular tezda quriydi va rasmga g'ayrioddiy silliqlik beradi. Rassomlar guash yordamida yirik va qatlamli ranglarni bimalol yaratadilar. Rangli markerlardan esa zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanadiganlar, grafik dizaynerlar, arxitektorlar ham ko'p foydalanadilar. Markerlar yordamida rasmga yorqinlik, aniqlik, chiroyli hajm, bezak kiritish mumkin [2].

Pastel bo'yoqlari esa yumshoqligi, mayinligi bilan rassomlar qalbini hech qachon befarq qoldirmaydi. Yam-yashil, sariq yoxud havorang soyalarni, tabiiy rang o'tishlarini pastel yordamida hosil qilish mumkin. Pastel ko'proq portret va peyzaj rassomchiligi uchun mos keladi. Bu bo'yoqlar rasmga silliq va nozik effekt beradi, kuzatuvchi uchun o'ziga xos kayfiyat bag'ishlaydi. Suyuq va qalin bo'yoqlardan tashqari, ko'mir, sangina, karandash, qalamning boshqa turlari ham mavjud. Ko'mir yordamida katta va qalin chiziqli, to'q soya ishlari, ekspressiv, qalin sirtlar yaratishda foydalaniladi. Sangina ham o'z tabiiy tuslari, yumshoq chiziqlari bilan portret va tasviriy ishlarga chuqurlik baxsh etadi. Bo'yoqlar va qalamlarning barcha xilidan foydalanishda ularning sifati, brendi, yorqinligi, xiraligi, bir-biriga mosliligi va eng asosiysi — rassomning ijodiy yondashuvi muhim sanaladi. Rassomlar ba'zan, bir

nechta turli vositani bir rasmda sinab ko‘radi va natijada maxsus effektlar yoki o‘ziga xos ko‘rinish hosil qiladi. Qalam va bo‘yoqlardan tashqari maxsus yordamchi vositalar ham bor. Masalan, rasm asboblari orasida o‘chirg‘ichlar ham alohida o‘rin tutadi. O‘chirg‘ichlar oddiy grafit yoki rangli qalam bilan chizilgan chiziqlarni tozalash, ko‘tarib tashlash uchun kerak bo‘ladi. Ular oddiy shaklda ham, maxsus yumshoq va plastik formasida ham bo‘ladi, bu esa chiziqlarni nozik hamda toza olib tashlash uchun mo‘ljallangan. Shuningdek, qisqichlar yordamida qog‘oz yoki kartonga rasmni mahkamlash uchun ishlatiladi. Xususan, rassomlar stol ustida yoki maxsus molbert (podstavka)da rasm chizishni afzal ko‘radilar [3].

Molbert rassomlar uchun juda qulay vosita. Ular qog‘oz, karton yoki kanvasni tik turgan yoki yotgan holatda mahkamlab, yorug‘lik va rasm burchagini to‘g‘ri tanlash imkonini beradi. Kabinet sharoitida ham, ochiq havoda — ya‘ni plenyerdan ham molbertdan foydalanish mumkin. Ochiq havoda rasm chizish rassomga tabiiy yorug‘lik va ranglarni to‘g‘ri idrok etishda juda kerakli vosita bo‘lib xizmat qiladi. Yana bir muhim vosita—palitra. Palitra bu, rassom ranglarni aralashtirish yoki yangi tuslar hosil qilish uchun ishlatiladigan maxsus dastacha yoki taxta hisoblanadi. Yog‘och, plastik, metall va boshqa materiallardan yasalgan palitralar yordamida rassom bo‘yoqlarni tartibli va aniq aralashtiradi, natijada rasmda yangi ranglar chiqadi. Ranglarni ishlatishda maxsus cho‘tkalar ham birinchi darajali vositalardan hisoblanadi. Cho‘tkalar yumshoq, qattiq, katta yoki kichik hajmda bo‘ladi. Keng yuzalarni bo‘yashda yirik cho‘tkalar, nozik chiziqlar yoki detallarni chizishda esa kichik cho‘tkalardan foydalaniladi. Shuningdek, cho‘tkalarning shakli va materiali ham turlicha – ba’zilarining yelpi shakli, ba’zilarining dumaloq yoki ingichka shakli bo‘ladi, shuningdek, sun‘iy va tabiiy mo‘yna materialidan tayyorlanadi [4].

Tashqi yuzalarni rasmga tayyorlashda turli gruntash vositalaridan ham foydalaniladi. Bu asosan kanvas yoki karton yuzasini rasmga tayyorlash, tekis va silliq qilish, bo‘yoq yaxshi yotish uchun kerak bo‘ladi. Grunt yordamida bo‘yoqlar chuqur va yorqin chiqadi. Yangi zamon va texnologiyaning rivojlanishi bilan digital vositalar, ya‘ni raqamli rasm qurollari ham paydo bo‘lgan. Ammo, an‘anaviy vositalar bugungacha o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Hozir ham ko‘plab rassomlar oddiy qalam, bo‘yoq, qog‘oz, molbert, palitra, cho‘tkalar va boshqa vositalardan foydalanib, o‘ziga xos asarlar yaratmoqda. Rassom uchun rasm chizish vositalarining sifati, to‘g‘ri tanlanishi, ularning bir-biri bilan mosligi va texnologiyasiga doir bilimlar juda muhim. Har bir vosita o‘zining afzalliklari, kamchiliklari va imkoniyatlariga ega. Ana shu imkoniyatlardan samarali foydalanish esa rassomdan chuqur bilim, yuqori did va amaliy mahoratni talab etadi. Rasm chizishda qurollarning asosiy ahamiyati — rassomning ichki dunyosini, orzularini, his-tuyg‘ularini to‘liq va chuqur ifoda qilish, tomoshabinga quvonch, hayrat, zavq, hayajon, ehtiros ato eta olishidadir. Buning uchun esa, qurollarni tanlash va ulardan puxta foydalanish, har safar yangidan yangi

tajriba orttirish, shaxsiy mahoratni oshirish darkor. Bu jarayon rassomning ijodiy barkamollikka intilishi va san'atga sadoqatini yanada mustahkamlaydi [5].

Xulosa: Xulosa o'rnida aytish joizki, rasm chizishda ishlatiladigan qurollar son-sanoqsiz, lekin ular orasida rassom o'z ijodiga mos va qulay bo'lganlarini tanlaydi. Qog'oz, qalam, bo'yoq, cho'tka, molbert, palitra va boshqa yordamchi asboblarni tufayli rassom o'z tasavvurini muayyan shaklga soladi, betakror san'at namunasini yaratadi. Har bir vosita — bu rassom uchun nafaqat asbob, balki uning qudrati, hislari va g'oyalari ifodasining qudratli vositasidir. Shu bois, rasm chizish jarayonida qurollarni to'g'ri tanlash va mahorat bilan qo'llash san'atning yangi yutuqlari sari yo'l ochadi, inson qalbida go'zallik, tuyg'u va tafakkurni uyg'otayotgan sehrli olamni yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alimova, R. (2018). "Tasviriy san'at asoslari va o'qitish metodikasi". O'qituvchi nashriyoti.
2. Axmedov, D., & Karimova, Z. (2021). "Rang tasviri va grafika asoslari". Yangi asr avlodi.
3. G'aniyev, N. (2019). "Rassomlikni o'rgatishning yangi texnologiyalari". Ilm ziyosi.
4. Ibrohimov, M. (2017). "Tasviriy san'at darslarida innovatsion yondashuvlar". Ta'lim va taraqqiyot.
5. Jo'raeva, L. (2020). "Bolalar tasviriy faoliyatini rivojlantirishda zamonaviy metodlar". Pedagogika jurnali.
6. Mamatqulov, B. (2019). "San'atshunoslik asoslari va rasm chizish texnologiyasi". Movarounnahr.
7. Olimxo'jayev, I. (2022). "Tasviriy san'at asarlarida kompozitsiya va ifoda". San'at sadosi.
8. Raxmatullayev, H. (2018). "Chizmachilik va tasviriy san'at darsliklari". Ziya nashr.
9. Tulkinov, Z. (2021). "Rassomchilikda shakllar va texnikalar". Fan va turmush.
10. Yo'ldosheva, S. (2020). "Rasm chizishda foydalaniladigan an'anaviy va zamonaviy qurollar". O'qituvchi.